

Andrew Zawacki

Debeljak v ZDA

Prvo delo slovenskega pesnika Aleša Debeljaka, objavljeno v ZDA, so bile *Minute strahu* (*Anxious Moments*, White Pine Press, 1994), o katerih je Charles Simic napisal: "Tako se počuti človek, ki razmišlja o svojem življenju v tem stoletju, ki gre h koncu." Ta elegična zbirka pesmi v prozi je bila objavljena hkrati s *Somrakom idolov* (*Twilight of Idols: Recollections of a Lost Yugoslavia*, White Pine Press, 1994), Debeljakovim nostalgicnim, prizadetim pregledom poetike, ki jo je zagovarjala njegova generacija sredi socialno-politične negotovosti preteklega desetletja. "Spodbujeni z nezadovoljstvom zaradi situacije, v kateri so bile disidentske knjige slavljene predvsem zaradi kritične osti," je trdil, "smo se podali na naporno pot *depolitizacije književnosti*." Za bralce v zahodnem svetu, "lačne disidentstva", je s to spremembo žarišča "privlačna vzhodnoevropska drama med pisateljem in cenzorjem" razvodenela, medtem ko je slovenskim pesnikom osemdesetih let dvajsetega stoletja omogočila "prostost za pisanje liričnih meditacij, katerih drobni plamen je bilo treba" varovati pred "jeznimi viharji diktirane *poésie engagée*".

V takem razburjenem razmišljanju je Debeljak takrat, sredi svojih dvajsetih let, objavil pesniško zbirko *Slovar tišine*, ki je izšla v Združenih državah v odličnem prevodu Sonje Kravanja. Medtem ko neizbežni razpad Balkana napoveduje svojo krizo na hladnem, odmerjenem robu teh pesmi, je Debeljak vojskovanje prečistil v metafizično skrb, ideologijo pa v zlovesčo otrplost, zaradi katere "se / vsakdo potaji na rob noči". Nevarnosti, ki se skrivajo v tem vznemirjujočem svetu, so arhetipske. "Enostavni blesk zrcal", omamni scenariji pesmi, v katerih "pusto nebo ponavlja ta brezup na tenkem ledu", so brezbrizne in begajoče zunanje podobe. Sedem delov te knjige – razen sklepnega dela, napisanega v celoti v štirivrstičnih kiticah – kritično motri

svet od Magreba do Snežnika, od puščave Mojave do starih mestnih četrti Marakeša. Vendar kljub snežnim viharjem, opustošenim ravninam in granitnim picam njihov nemirni, a vedno bolj utrujeni avtor še vedno najde "obris sveta" v dvestovatni žarnici.

Vsiljivca, ki se skriva za temi pesmimi, še bolj odmakne odboj skozi prvo, drugo in tretjo osebo. Marsikatera njegova izjava je videti, če ne posmrtna, pa vsaj izjava nekoga, ki želi izničiti samega sebe: "v snu je vstal in šel / bos v podobo drugega človeka". Samo priložnostna toplina do človeka, ki ti je enak v tem, da ga je strah "glasov iz teme", prinaša moč in tolažbo. Ženska, ki reče, "brez mene ne boš prišel v antologijo / svetlobnih lis", je lahko nadomestilo za "varljivo igro odmevov", ki se odvijajo na tesnobnih, neosvetljenih hodnikih vesolja. Glas niha med strahom, da bi umrl sam, in potrebo, da bi pregnal "neznosno silo trajanja", med željo, da bi razkrojil tišino, in pravico do jezika, ki vztraja "Nisem še končal". Kot poudari Richard Jackson v svojem uvodnem eseju, se Debeljakovi domišljijski prostori spogledujejo z mejnostjo, ki je nekje "na meji vzhoda in zahoda" ter "nekje na robu vidnega sveta", kjer je par, ki se izgubi "na meji ustnic in jezika", edino zdravilo za domotožje in izginotje.

Kakšno desetletje pozneje pa se je pokazala še ena izboljšava. Otrok iz Debeljakove najnovejše zbirke *Mesto in otrok* je njegova novorojena hči. (Mesto je Budimpešta, kjer je bila knjiga napisana, čeprav bi bilo prav tako lahko katera koli evropska prestolnica, tudi domača Ljubljana.) Ker je ona zdaj njegova "mlada muza", zdaj "bolj od molka me zanima / nepopolna strast besede, ki pokliče seme, da v hipu eksplodira v cvet". Debeljak je v svojem *Slovarju tišine* sklenil *Opis zgodovine 6* v duhu vdanosti v usodo: "Še je čas, da zamolčim / stvari, ki štejejo. Tople od dotikov tostran, onstran. / Ki sijejo hladneje od zvezde, odtisnjene v možgansko steno. / Ki ne zbledijo kot stopinja iz mrtvega obdobja in tale stih."

Takšno čustvo je tu odstopilo prostor živahnejši, bolj optimistični gotovosti jezika. "Tiho / pojem, to priznam," piše v pesmi *Metamorfoza trave*, in "a sila, ki je / ne poznam, mi narekuje, da ne zatajim besede". Spet drugje govori o usmerjanju teles in duš stoletja: "Skoraj fizično občutim, da ni zaman, ko prisege deliričnih / neznancev in dušo in telo stoletja usmerjam v akvedukt jezika". Debeljak v nedavno objavljenem eseju v reviji *2B: A Journal of Ideas* (Chicago) govori o univerzalnosti in možni rešitvi pesniške besede: "Če poskuša poezija govoriti o enkratni in neponovljivi naravi teme in svetlobe človeške eksistence, potem mora to storiti tako, da postane neponovljivo ponovljivo vsaj še za enega človeka".

Celo kadar izginejo otroci in odrasli ostanejo brez doma, pregnani, in ljudje čistega srca dobijo moč, ki zmore osvojiti osvajalce, ki sledijo "kruto zvezdo", ki lebdi nad zbirko. Fant, ki stoji pred kolono vojakov v *Meteorološki sliki*, bo nekoč "prednje stopil in dal ukaz, vzdrhtele bojo strumne vrste", medtem ko tudi za kamnito obzidje v *Lovski posvetitvi* velja: "Porušil jo bo rahli dih otroka". Kot njegova prejšnja zbirka je tudi ta zarisana v črtah in robovih,

čepprav je njihovo prehajanje zdaj postalo mogoče in celo razveseljivo. Pesnik bo "lahno prestopal meje, / brez odpora, tihotapsko kot lisjak hušknil skozi hiše, ki spijo," z izbiro "askeze reda", ki ga ustvari tako, da "plove onstran/ prekopov", kot pove svoji hčerki, bo tudi ona prav tako "v hipu" preletela gorski greben. Razlika, ki jo je prinesla v njegovo življenje, je tale: "Kar ločeno bilo je pred teboj, zdaj drug k / drugemu prižeto diha".

Tako enotnost na tihem podpira tudi oblika pesmi. Christopher Merrill v uvodu pojasni, da se verzi teh sonetov naslanjajo na notranjo rimo, in ne na končno, in so tri zloge daljši od pentametra. Tako dobimo vtis, da Debeljakove besede nevarno obvisijo in obremenijo vsak "sonetoidni" verz, kot da se bo, če bo teža le prevelika, prelomil in bodo besede padle skozi režo. Vendar pa se pogonska sila, potrebna za ohranitev takšnega sintaktičnega ustvarjanja mostov, nenehno prekinja, ker Debeljak preskakuje razdalje in se spet vrača, da bi okrepil svoj jezik in misel: "Na prepisnih trgih / širokih kot boki karavel, potomci gorske sle pišejo svoj / testament. Ki čaka bralca. Jadra zvila je bonaca. Koža / že spominja na suh pergament. Edina želja, ki jo sploh / še poznajo, je tale: reči zbogom" (*Pesnikom, izgnanim v Amsterdam*).

Vpliv ameriške poezije, na katerega je opozoril Simic v uvodu k *Minutam strahu*, je tu kljub Merrillovim sijajnim prevodom manj opazen. Lirična moč, jasna oblika in močno ljubezensko čustvo pesmi v zbirki *Mesto in otrok* so, nasprotno, izrazito slovenski, in torej nič manj zanimivi, zahtevni in čudovito lepi za ameriške bralce.

Prevedla Dušanka Zabukovec